

Аркуша Л. І.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Загородній В. Є.,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Загородній І. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Чітко Н. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ КОРУПЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена питанню розслідування кримінальних правопорушень корупційної спрямованості, досліджено статистичну інформацію, яка перебуває у відкритому доступі, щодо корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, які було виявлено протягом 2023 року, констатовано, що питома вага зазначених злочинних посягань є доволі високою, що вимагає рішучих дій та запровадження дієвих підходів до розслідування. Злочинні посягання в межах дослідження розподілено на групи: по-перше, пропозиція надання службовій особі (або особі, що надає публічні послуги тощо) неправомірної вигоди та/або обіцянка такого надання; по-друге, надання неправомірної вигоди (в будь-якому вираженні: грошовому еквіваленті, іншими матеріальними/нематеріальними цінностями, виконанням певних дій або утримання від їх виконання тощо); по-третє, отримання неправомірної вигоди; по-четверте, вимагання надання неправомірної вигоди. При цьому відмічено, що у випадку перших двох категорій суб'єктом вчинення злочину є особа, яка не є службовою особою або працівником підприємства, установи чи організації тощо (в розумінні чинного КК України). Визначено, що типовим алгоритмом дій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, є дослідження документів, які у переважній більшості випадків є доказами у кримінальному провадженні, проте з розвитком інформаційних технологій, засобів комунікації та обміну інформацією дедалі більшого поширення набуває спілкування в месенджерах, зокрема,

завдяки алгоритмам шифрування, що ними використовуються, та тому, що набагато менших зусиль потребує «видалення» інформації, при чому деякі месенджери надають таку функцію і для видалення інформації з пристроїв співрозмовника. У такому випадку через несвоєчасну фіксацію, зокрема, за допомогою «скріншотів» або функції «запису екрану» доказова інформація може бути знищена з усіх пристроїв без можливості її відновлення. У контексті розгляду вказаної ситуації зазначено про так звані «цифрові докази», які, на сьогодні так і не отримали належного закріплення у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України як джерело доказів. Досліджено судову практику, коли суд визнавав цифрові (електронні) докази під час судового розгляду. Водночас зазначено, що під час розслідування корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, достатньо ефективним тактичним засобом є використання комп'ютерного поліграфа для збору доказової інформації. Визначено, що проведення дослідження за допомогою зазначеного пристрою можливе як у випадку проведення допиту підозрюваного, так і потерпілого зокрема, проте чинний КПК України не передбачає використання комп'ютерного поліграфа як засобу, результати використання якого носять в подальшому доказовий характер, а лише можуть використовуватися у сукупності з іншими допустимими доказами.

Ключові слова: корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, розслідування злочинної діяльності, цифрові (електронні) докази, тактичний засіб, поліграф.

Постановка проблеми. Відповідно до опублікованого Індексів сприйняття корупції за 2023 рік Україна отримала 36 балів зі 100 можливих та відповідно посіла 104 місце поміж 180 країн [2]. Згідно зі статистичною інформацією у 2023 році зареєстровано 13495 корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, обліковано – 10887, з них за повідомленнями викривачів – 32, водночас загалом у 2023 році розслідувалось 25791 кримінальне правопорушення (з урахуванням правопорушень, облікованих у 2023 році та у минулі роки), а повідомлено про підозру – 5481 особу. Варто підкреслити, що відповідно до наданої інформації протягом звітного періоду розслідувалось 11069 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364 Кримінального кодексу України (далі – КК України), 6075 – ст. 191 КК України, 2683 – ст. 369 КК України, 2453 – ст. 368 КК України, 1070 – ст. 365 КК України, 908 – ст. 364-1 КК України, 593 – ст. 369-2 КК України, 219 – ст. 366-3 КК України, 184 – ст. 366-2 КК України, 106 – ст. 368-3 КК України, 102 – ст. 368-5 КК України, 92 – ст. 354 КК України, 78 – ст. 410 КК України, 51 – ст. 210 КК України, 44 – ст. 368-4 КК України, 33 – ст. 357 КК України, 8 – ст. 262 КК України, 2 – ст. 308 КК України, 1 – ст. 320 КК України [9]. Водночас варто підкреслити, що переважна більшість кримінальних правопорушень була зареєстрована та виявлена саме органами Національної поліції України (далі – НП України). Отже, як вбачається з наведеного, питома вага вчинюваних корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, є доволі високою.

Неможна залишити поза увагою той факт, що зважаючи на заявлену тенденцію кількості кримінальних правопорушень корупційної спрямованості, законодавець протягом останніх років створив доволі значну кількість спеціалізованих органів, головною діяльністю яких є саме боротьба з корупційними правопорушеннями та правопорушеннями, пов'язаними із корупцією, зокрема, мова йде насамперед про Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Бюро економічної безпеки України (БЕБ), спеціалізовані підрозділи в інших правоохоронних структурах та відповідно спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Зазначене вказує на те, що питання боротьби з корупцією посідає важливе місце в системі протидії злочинності. Насамперед, з відкриттям переговорів з Україною щодо вступу до Європейського Союзу (ЄС), одним з ключових питань постає приведення українського законодавства до європейських стандартів та боротьба з корупцією. Розглядаючи статистику заведених оперативно-розшукових справ (далі – ОРС) зазначеними вище правоохоронними органами, що перебуває у відкритому доступі, можна стверджувати, що протягом 2023 року органами НП України було заведено 147 ОРС, з яких відкрито 76 кримінальних проваджень, НАБУ заведено 86 ОРС, з яких реалізовано 15 ОРС, ДБР заведено 24 ОРС, з яких реалізовано шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань – 7 ОРС, СБУ заведено 14 ОРС, БЕБ заведено 2 ОРС [9].

Як вбачається, з боку держави було прикладено доволі багато зусиль задля формування потужного підґрунтя для боротьби з корупційними правопорушеннями та правопорушеннями, пов'язаними із корупцією, проте тенденція щодо їхнього вчинення і надалі залишається високою.

Стан дослідження. Питання розроблення ефективних методик розслідування корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією, не один рік привертало увагу з боку вітчизняних науковців, зокрема, вагомим здобутком в розрізі дослідження вказаного феномену та рекомендацій щодо протидії йому зробили такі вчені: Л. Багрій-Шахматов, В. Бахін, В. Галаган, Н. Кимлик, Н. Клименко, О. Костенко, В. Лисиченко, І. Мезенцева, М. Мельник, Д. Михайленко, С. Самойленко, П. Цимбал, В. Шепітько та інші дослідники. Водночас, незважаючи на певні напрацювання, ефективна протидія злочинній діяльності вимагає запровадження новацій в розслідуванні злочинів, зважаючи на динамічний розвиток останніх та сучасні реалії, в яких на сьогодні перебуває суспільство.

Мета статті полягає в розгляді сучасних інноваційних підходів розслідування кримінальних правопорушень корупційної спрямованості, зважаючи на виклики та умови, в яких перебуває українське суспільство.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи дослідження, слід звернути увагу на вже отримані напрацювання вчених. Так, Мезенцева І., проводячи аналіз Конвенції Ради Європи (Конвенція Ради Європи проти корупції) та ООН (Конвенція ООН проти корупції), зазначає, що вони «розмежували поняття «обіцянка», «пропозиція» і «надання» хабара, що також у даний час закріплено в національному законодавстві (п. 3 примітки ст. 354 КК України). «Пропозиція» відбувається, коли хабародавець повідомляє, що він готовий дати хабар. «Обіцянка» має відношення до ситуації, в якій хабародавець домовляється з посадовою особою про дачу хабара з повідомленням про час, місце та спосіб. «Надання» відбувається тоді, коли хабародавець насправді передає неправомірну перевагу. В усіх країнах Стамбульського плану дій криміналізоване давання хабара, але у багатьох з них обіцянка хабара не кваліфікується як повний склад кримінального злочину. Деякі країни криміналізували «підготовку» або «спробу» підкупу, що охоплює далеко не всі випадки пропозиції чи обіцянки хабара. Наприклад, суди деяких країн можуть визнати, що усне пропонування хабара нерівнозначно спробі підкупу; хабародавцю необхідно вчинити подальші дії перш, ніж його дію буде кваліфіковано як злочин: наприклад, зняти гроші для хабара в банку» [6, с. 131–132].

Отже, зважаючи на специфіку протиправних діянь, проблема розслідування яких складає предмет нашого наукового пошуку, можна розподілити їх на групи: по-перше, пропозиція надання службовій особі (або особі, що надає публічні послуги тощо) неправомірної вигоди та/або обіцянка такого надання; по-друге, надання неправомірної вигоди (в будь-якому вираженні: грошовому еквіваленті, іншими матеріальними/нематеріальними цінностями, виконанням певних дій або утримання від їх виконання тощо); по-третє, отримання неправомірної вигоди; по-четверте, вимагання надання неправомірної вигоди. При цьому слід відмітити, що у випадку перших двох категорій суб'єктом вчинення злочину є особа, яка не є службовою особою або працівником підприємства, установи чи організації тощо (в розумінні чинного КК України). Слід констатувати, що зважаючи на доволі велику кількість протиправних діянь, що відносяться законодавцем до корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, в межах однієї наукової статті важко виокремити всі підходи до їх розсліду-

вання, відповідно до сформованої законодавцем класифікації, визначеної у примітці до ст. 45 КК України, а саме:

по-перше, кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем;

по-друге, кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² КК України;

по-третє, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, ст. ст. 366², 366³ КК України [4], пропонуємо для зручності розподілити всі зазначені кримінальні правопорушення на корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані із корупцією, на ті, де суб'єктом їх вчинення виступає, по-перше, службова особа або особа, яка пов'язана з виконанням функцій держави тощо, по-друге, вчинені іншим суб'єктом.

У науковій літературі зазначається, «що початковий етап будь-якого розслідування – це важливий напрямок роботи, спрямований на збирання фактичних даних, які в подальшому мають стати достатніми для прийняття рішення у провадженні. У даному випадку особливостями діяльності слідчого буде швидкість реагування на докази, які можуть бути знищеними, спрямування зусиль на розкриття правопорушення «по гарячих слідах», встановлення та затримання винних» [3, с. 102].

Так, розглядаючи типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування провокації підкупу, С. Самойленко класифікував їх залежно від способу на такі: «1) має місце пропонування неправомірної вигоди; 2) має місце обіцянка неправомірної вигоди; 3) має місце надання неправомірної вигоди; 4) має місце прийняття пропозиції неправомірної вигоди; 5) має місце прийняття обіцянки неправомірної вигоди; 6) має місце одержання неправомірної вигоди» [10, с. 222].

Слід зазначити, що типовим алгоритмом дій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, є дослідження документів, які у переважній більшості випадків є доказами у кримінальному провадженні, проте з розвитком інформаційних технологій, засобів комунікації та обміну інформацією дедалі більшого поширення набуває спілкування в месенджерах, зокрема, завдяки алгоритмам шифрування, що ними використовуються, та тому, що набагато менших зусиль потребує «видалення» інформації, при чому деякі месенджери надають таку функцію і для видалення інформації з пристроїв співрозмовника. У такому випадку через несвоєчасну фіксацію, зокрема, за допомогою «скріншотів» або функції «запису екрану» доказова інформація може бути знищена з усіх пристроїв без можливості її відновлення. У контексті розгляду вказаної ситуації варто говорити про так звані «цифрові докази», які, на жаль, на сьогодні так і не отримали належного закріплення у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України [5] (КПК України) як джерело доказів. Проте, у науковій доктрині питанню використання цифрових або електронних доказів присвячено чимало уваги, зокрема, висловлюється думка, що під цифровими доказами варто розуміти «фактичні дані, що представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія та після обробки електронно-обчислювальною машиною (ЕОМ) стають доступними для сприйняття людиною. При цьому, обов'язковою ознакою цифрового доказу є конвергентність, під якою розуміється здатність одиничного доказу входити у сукупність інших доказів і набувати у зв'язку з цим доказового значення» [11, с. 257]. Інші науковці, порівнюючи електронні докази з «типовими»

чи «традиційними» джерелами доказів підкреслюють, що «електронні докази мають спільні риси з традиційними доказами, але водночас мають низку унікальних характеристик: 1) їх не видно неозброєним оком: вилучити їх подекуди може лише спеціаліст; 2) вони є нестійкими, за певних обставин інформація в пам'яті пристрою може бути змінена або втрачена. Наприклад, у разі розрядки пристрою або недостатності пам'яті система накладає (записує) нову інформацію замість попередньої, а це значить, що й докази можуть бути знищені. Комп'ютерна пам'ять може бути пошкоджена або знищена під впливом фізичних факторів (високий рівень вологості, висока температура) та електромагнітних хвиль; 3) їх можна копіювати без втрати якості необмежену кількість разів, і будь-яка наступна копія не буде відрізнятися від оригіналу» [1, с. 125]. Водночас неможна залишити поза увагою той факт, що не обов'язково цифрова (електронна) інформація має зберігатися саме на «фізичному» носії інформації, великого поширення набуває зберігання в хмарних сховищах, доступ до яких може здійснюватися з необмеженої кількості пристроїв. За таких умов, зважаючи на специфічність здійснюваної протиправної діяльності, яка нами досліджується, слід зазначити, що у такого роду «хмарних базах даних» може зберігатися інформація щодо реальних здійснюваних операцій, які здійснювалися під «прикриттям» легальних, тощо.

Слід зазначити, що на сьогодні існують прецеденти, коли суд визнавав цифрові (електронні) докази під час судового розгляду, зокрема, показовою в розрізі розгляду вказаного питання виступає постановою Верховного Суду від 12 червня 2024 року, де зазначається, що «електронні (цифрові) докази, до яких належать: матеріали фотозйомки, звуко-запису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані), що містяться у відкритих (інтернет; різноманітні засоби масової інформації; соціальні мережі) чи закритих мережах (приватні месенджери та телеграмканали; особисте листування з використанням комп'ютерної техніки і мобільних телефонів, флешносії, карти пам'яті тощо). За змістом ст. 99 КПК матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог процесуального законодавства, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази» [8].

Водночас під час розслідування корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, достатньо ефективним тактичним засобом, на наш погляд, є використання комп'ютерного поліграфа для збору доказової інформації. Проведення дослідження за допомогою зазначеного пристрою можливе як у випадку проведення допиту підозрюваного, так і потерпілого, зокрема, проте чинний КПК України не передбачає використання комп'ютерного поліграфа як засобу, результати використання якого носять в подальшому доказовий характер, а лише можуть використовуватися у сукупності з іншими допустимими доказами. «Поліграф – технічний пристрій, який дозволяє відстежувати динаміку фізіологічних реакцій респондента у відповідь на стимули, що пред'являються, за рахунок перетворення фізіологічних показників респіраторної, серцево-судинної активності і т.п. в електричні сигнали, що відображаються у вигляді графіків» [7]. Водночас варто констатувати, що проведення такого роду досліджень вимагає наявності специфічних умов для його здійснення та відповідної кваліфікації у суб'єкта, що його проводить.

Література:

1. Ахтирська Н.М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 123–125.
2. Індекс сприйняття корупції. *Transparency international Ukraine* : вебсайт. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org>
3. Кимлик Н. В., Кимлик Р. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією. *Міжнародний юридичний вісник*: зб. наук. праць Нац. ун-ту держ. податкової служби України. 2014. Вип. 1 (1). С. 102–107.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Мезенцева І.Є. Тактика і методика розслідування корупційних злочинів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 129–138. URL : <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/a2fc25cb69-129-138.pdf>
7. Методики проведення досліджень з використанням поліграфа. *Українська асоціація поліграфологів* : веб-сайт. URL : <https://polygraph.ua/metodiki/>
8. Постанова Верховного Суду від 12.06.2024 року по справі № 569/1908/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741340>
9. Результати досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *НАЗК*. URL : https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/pdf/%3Fid%3D1%26cid%3D7&ved=2ahUKEwj1y8-8kNyIAxUIRPEDHV14HZEQFnoECCUQAQ&usg=AOvVaw1Y_fvaSxGrORpa2tUO6MzN
10. Самойленко С.В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування провокації підкупу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 217–224. URL : http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/32.pdf
11. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 256–260.

Arkusha L., Zahorodnii V., Zahorodnii I., Chipko N. Modern innovative approaches to the investigation of corruption-oriented criminal offenses

Summary. The article is devoted to the issue of the investigation of criminal offenses of a corruption orientation, statistical information, which is in public access, regarding corruption offenses and offenses related to corruption that were detected during 2023, was researched, it

was stated that the specific weight of the specified criminal offenses is quite high, which requires decisive action and the introduction of effective approaches to investigation. Criminal offenses within the scope of the study are divided into groups: first, an offer to provide an official (or a person providing public services, etc.) with an unlawful benefit and/or a promise of such provision; secondly, providing an unlawful benefit (in any form: monetary equivalent, other tangible/intangible values, performance of certain actions or refraining from their performance, etc.); thirdly, obtaining an unlawful benefit; fourthly, demanding the provision of undue benefit. At the same time, it is noted that in the case of the first two categories, the subject of the crime is a person who is not an official or an employee of an enterprise, institution or organization, etc. (in the sense of the current Criminal Code of Ukraine). It was determined that the typical algorithm of actions during the investigation of corruption criminal offenses and criminal offenses related to corruption is the study of documents, which in the vast majority of cases are evidence in criminal proceedings, however, with the development of information technologies, means of communication and information exchange, it is becoming more and more widespread communication in messengers, in particular, thanks to the encryption algorithms they use and the fact that much less effort is needed to "delete" information, while some messengers provide such a function to delete information from the interlocutor's devices. In this case, due to untimely recording, in particular, with the help of "screenshots" or the "screen recording" function, evidentiary information can be destroyed from all devices without the possibility of its recovery. In the context of consideration of the specified situation, it is mentioned about the so-called "digital evidence", which, to date, has not been properly established in the current Criminal Procedure Code of Ukraine as a source of evidence. The judicial practice was studied when the court admitted digital (electronic) evidence during the trial. At the same time, it is stated that during the investigation of corruption offenses and offenses related to corruption, the use of a computer polygraph to collect evidentiary information is, in our opinion, a sufficiently effective tactical tool. It was determined that conducting research with the help of the specified device is possible both in the case of interrogation of the suspect and the victim, in particular, however, the current Code of Criminal Procedure of Ukraine does not provide for the use of a computer polygraph as a means, the results of which are subsequently used as evidence, but can only be used in aggregate with other admissible evidence.

Key words: corruption offenses and offenses related to corruption, investigation of criminal activity, digital (electronic) evidence, tactical means, polygraph.